

Toimintakykyyn liittyviä näkökulmia koulutyössä

Tutut arjen rutiinit ja toimintatavat sekä arkiset tekemiset edistävät ja tukevat toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan oppimista. Tyypillisesti oppilas tarvitsee runsasta tukea lähiaikuiselta oppimiseen ja koulunkäyntiin. Lähitoimijoiden on tarpeen tarkastella ja kuvata oppilaan toimintakykyä eri näkökulmista. Yhteinen näkemys ja ymmärrys avartuvat, kun oppilas, huoltaja, opettaja, koulunkäynninohjaaja ja terapeutit tuovat yhteiseen tarkasteluun ja keskusteluun näkemyksensä oppilaan toimintakyvystä eri oppimis- ja arjen tilanteissa. Realistinen käsitys toimintakyvystä luo perustaa oppilaan oppimiselle ja kehitykselle. Toimintakyvyn muutosten näkeminen ja muutoksen esille tuominen on tärkeää, sillä toimintakyvyssä tapahtunut muutos voi auttaa arvioimaan oppilaan oppimistavoitteiden saavuttamista.

Teksti Erja Kaakkuriniemi

Oppilaan toimintakyvyn määrittelyä

Tutut arjen rutiinit ja toimintatavat sekä arkiset tekemiset edistävät ja tukevat toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan oppimista. Näillä oppilailla uusien asioiden oppimista ja ymmärtämistä vaikeuttavat usein älyllisten toimintojen rajoitteet, ja suurimmat vaikeudet liittyvät kommunikaatioon, vuorovaikutukseen ja/tai liikkumiseen. Tyypillisesti oppilas tarvitsee runsasta tukea lähiaikuiselta koulun käymiseen, uusien taitojen oppimiseen tai jo opittujen taitojen ylläpitämiseen (Rämä & Kaakkuriniemi, 2021, 92).

Tässä tekstissä toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan toimintakyvyllä tarkoitetaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) määritelmää mu-

kaillen oppilaan fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia edellytyksiä selviytyä jokapäiväisen elämän toiminnoista kotona, koulussa, vapaa-ajalla ja harrastuksissa (THL, 2022a; WHO, 2004; THL, 2013). Määritelmä pohjaa vahvasti kansainväliseen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitukseen (ICF). Toimintakyky ja toimintarajoitteet muodostavat moniulotteisen, vuorovaikutuksellisen ja dynaamisen tilan, joka koostuu terveydentilan sekä yksilön ja ympäristötekijöiden yhteisvaikutuksesta (THL, 2022b).

Toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan toimintakyvyn edistyminen ja vahvistuminen on riippuvainen lähitoimijoista. Oppilaan toimintakykyyn vaikuttavat ulkopuolelta tulevat myönteiset ja kielteiset tekijät, jotka vaikuttavat

esimerkiksi oppilaan kykyyn toteuttaa oppimista tukevia harjoitteita tai oppilaan osallisuuteen koulun arjessa. Voidaan puhua ympäristötekijöistä eli siitä fyysisestä, sosiaalisesta ja asennemuuttamisesta, jossa oppilas koulussaan on ja toimii. (THL, 2022b.)

Toimivat ja riittävät, oppilaan toimintakykyä edistävät tekijät muuntuvat oppilaan tarpeiden, tilanteen ja ympäristön mukaan. Oppimisen näkökulmasta merkitystä on opettajan tilannekohtaisilla pedagogisilla ratkaisulla. Kuinka oppimisympäristöä muokataan niin, että se auttaa oppilasta oppimaan ja ymmärtämään uusia asioita? Kuinka toiminta luokan ja koulun aikuisten sekä oppilaiden välillä luodaan sosiaalisesti ja asenteellisesti sellaiseksi, että kaikenlaisilla oppijoilla on siellä sijansa? Oikein kohdennettu ja riittävä avustaminen ja ohjaaminen sekä apuvälineiden käyttö vaativat niin opettajilta kuin koulunkäynninohjaajiltakin monipuolista osaamista ja kokemusta. Tällöin on kysymys myös resursoinnista ja laajemmassa mittakaavassa opetus- ja sivistystoimissa tehdyistä ratkaisuista ja päätöksistä.

Toimintakyvyn tarkastelu

Koulun arjessa toiminta-alueittain opiskelevan oppilaan tuen tarve ja tuettavat asiat nousevat usein helpostikin näkyviksi. Osataanko tuettavien asioiden juurisyitä tarkastella riittävästi? Osataanko miettiä syitä oppilaan osaamisen vaihtelevuuteen? Oppilaan lähitoimijoiden on tarpeen tarkastella ja kuvata toimintakykyä eri näkökulmista. (Ks. Puusaari & Kaakkuriniemi, 2020,

47.) Yhteinen näkemys ja ymmärrys avartuvat, kun opettaja ja koulunkäynninohjaaja tuovat yhteiseen tarkasteluun ja keskusteluun näkemyksensä oppilaan toimintakyvystä eri oppimisen ja arjen tilanteissa.

Opettajalla on yleensä hyvä näkemys oppilaan osaamisesta ja taidoista sekä tuen tarpeista ohjatuissa ja suunnitelluissa oppimis- ja vuorovaikutustilanteissa. Koulunkäynninohjaaja puolestaan tuo tärkeää tietoa siitä, kuinka oppilas toimii ja kuinka hän selviytyy erilaisissa sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa muiden koululaisten ja aikuisten kanssa eri ympäristöissä esimerkiksi välitunneilla, siirtymätilanteissa ja koulun päivittäisissä toimissa. Ero opettajan ja koulunkäynninohjaajan näkemyksissä samoista toimintakyvyn aiheista saattaa olla hyvinkin iso kuvatuista tilanne- ja ympäristösidonnaisuuksien vuoksi. (Rämä & Kaakkuriniemi, 2021, 99.) Yhteisellä tarkastelulla saadaan näkyväksi oppilaan osaamisen, orastavien taitojen ja tuettavien asioiden sekä toimivien tukimuotojen paletti eri tilanteissa.

Tuomalla mukaan arjen asiantuntijoiden eli perheen, huoltajien, näkökulmaa oppilaan toimintakyvystä saadaan näkemystä laajennettua entisestään. Myös oppilaan oma kokemus toimintakyvystään on tärkeä huomioida. Hänen kokemuksensa voi poiketa suurestikin muiden hänen ympärillään toimivien henkilöiden näkemyksestä. Yhteinen tarkastelu ja keskustelu oppilaan, huoltajien ja opetushenkilöstön kesken tukee yhteistyötä ja antaa mahdollisuuden asettaa realistisia, saavutettavissa

Kuvituskuva: Unsplash.

olevia, merkityksellisiä ja aikaan sidottuja tavoitteita oppimiseen ja koulunkäyntiin. Myös aamu- ja iltapäivähoidon henkilökunta sekä kuntouttavat terapeutit voivat kuvailla ja jakaa tietoa oppilaan toimintakyvystä.

Realistinen käsitys oppilaan toimintakyvystä luo perustaa oppimiselle ja kehitykselle. Jotta toimivia arjen käytäntöjä voidaan harjoitella tai miettiä ratkaisuja tulevaisuuden koulupoluille, tulee oppilaan kanssa toimivilla aikuisilla olla selkeä käsitys oppilaan toimintakyvystä, hänen osaamisestaan, orastavista taidoistaan sekä tuen tarpeistaan. Opetushenkilöstön tulisi yhdessä huoltajien ja oppilaan kanssa pystyä katsomaan tulevaisuuteen ja pohtia, mitä osaamista ja millaisia taitoja oppilas tarvitsee pystyäkseen elämään mielekästä ja aktiivista elämää. (Rämä & Kaakkuriniemi, 2021, 97.)

Arkeen sidotut oppimisen tavoitteet

Toiminta-alueittain järjestettävä opetus perustuu toiminta-alueisiin: kognitiivisiin, sosiaalisiin, motorisiin ja päivittäisten toimintojen taitoihin sekä kieleen ja kommunikaatioon (Opetushallitus, 2014). Parhaimmillaan arkeen sidotut ja toimivat sekä oppilaan toimintakykyä edistävät tavoitteet ovat hyvin konkreettisia ja yksinkertaisia. Laaja-alaisen toimintakyvyn kuvauksen ja tarkastelun avulla on mahdollisuus laatia tavoitteita, jotka ovat tarkoituksenmukaisia juuri kyseiselle oppilaalle.

Esimerkkinä voidaan kertoa eräästä yksittäisestä oppilaasta, jonka perheessä suurimpana huolena oli, että pojan kotona asuminen olisi tulevaisuudessa vaarassa, ellei poika oppisi liikkumaan portaissa kaksikerroksisen kodin kerrosten väliä. Huoltajat nostivat tämän nimenomaisen asian esille koulussa

tavoitekeskustelussa. Oppilaalla oli kävelemiseen liittyvien motoristen haasteiden lisäksi muun muassa kognitiivisia haasteita ja käyttäytymisen pulmaa sekä vaikeutta puheen ymmärtämisessä. Suurta haastetta aiheutti aina motivaation puute uuden asian oppimiseen. Vanhempien esiin tuomaa huolta pohdittiin yhdessä opetushenkilöstön, huoltajien ja kuntouttavien terapeuttien kanssa. Yhteiseksi pitemmän ajan tavoitteeksi asetettiin, että oppilas osaa liikkua portaissa ylös ja alas toisen henkilön sanallisella ohjauksella. Tavoitetta pilkottiin useammalle lukuvuodelle pienemmiksi ja lyhyemmän aikavälin tavoitteiksi sekä mietittiin, mitä harjoitellaan ja miten harjoittelu tapahtuu samankaltaisesti eri ympäristöissä koulussa, kotona ja terapiassa. Kuntouttava fysioterapeutti ohjasi harjoituksen samankaltaista toteuttamista eri tilanteissa ja ympäristöissä. Yhdessä mietittiin, kuinka oppilaan motivaatio saadaan eri vaiheissa herätettyä harjoitteluun. Tähän harjoitteluun saatiin useamman lukuvuoden aikana sidottua motoristen taitojen lisäksi tavoitteita muistakin toiminta-alueista; päivittäisten toimintojen taidoista, kielestä ja kommuni-

kaatiosta, sosiaalisista taidoista sekä kognitiivisista taidoista. Pitkäjänteinen työ tuotti tulosta, ja oppilas saavutti asetetun tavoitteen. Yhteisellä polulla koettiin ilon ja onnistumisen hetkiä, vastoinkäymisiä, ja harmaat hiuksetkin varmaan lisääntyivät. Kuitenkin toinen toistaan tukien ja kannustaen nähtiin oppilaan toimintakyvyssä tapahtuneet positiiviset pienetkin muutokset, jotka rohkaisivat kaikkia tavoittelemaan yhdessä porraskävelyn oppimista.

Juuri toimintakyvyn muutosten näkeminen ja niiden esille tuominen on tärkeää. Toimintakyvyssä tapahtunut muutos voi näyttäytyä esimerkiksi siten, että uusi taito on opittu kokonaan tai että harjoiteltavaan asiaan tarvittava tuki on vähentynyt vaikkapa fyysisestä tuesta sanalliseen ohjaukseen. Toimintakyvyssä tapahtunut muutos voi auttaa arvioimaan oppilaan oppimistavoitteiden saavuttamista (Rämä & Kaakkuriniemi, 2021, 102–103). Tavoitteet on asetettava niin, että ne ovat saavutettavissa ja että oppilas huomaan myös itse edistymisen, motivoituu harjoitteluun, ja onnistumisesta voidaan iloita yhdessä.

Lähteet

Opetushallitus. (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014:96. Haettu 14.3.2022 osoitteesta <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>

Puusaari, A.-K. & Kaakkuriniemi, E. (2020). Toimintakyvyn kuvaaminen oppilaan vahvuuksien ja tuen tarpeen tunnistamisen tukena. Teoksessa H. Alatalo (toim.), *Vetovoima kasvaa yhteistyöllä. Vetovoimalan hyvät käytänteet ohjaukseen ja tuen tarpeen tunnistamiseen* (s. 47–57). Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri, Ammattiopisto Luovi, Stadin ammatti- ja aikuisopisto. Haettu 14.3.2022 osoitteesta <https://www.valteri.fi/wp-content/uploads/2020/09/Vetovoima-kasvaa-yhteisty%C3%B6ll%C3%A4.pdf>

Rämä, I. & Kaakkuriniemi, E. (2021). Toimintakyky ja sen arvioiminen toiminta-alueittain järjestettävässä opetuksessa. Teoksessa A. Äikäs & I. Rämä (toim.), *Toiminta-alueittain järjestettävä opetus* (s. 92–115). PS-kustannus.

THL. (2013). *ICF – Kansainvälinen toimintakyvyn, toimintarajoitteiden ja terveyden luokitus* (6. painos). (Alkuperäinen suomennos; Stakes, 2004). Haettu 13.3.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77744/ICF_2013_2503verkko.pdf?sequence=1&isAllowed=y

THL. (2022a). Mitä toimintakyky on? Haettu 10.3.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyky-on>

THL. (2022b). ICF-luokitus. Haettu 13.3.2022 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/toimintakyky/icf-luokitus>

WHO. (2004). *ICF – International classification of functioning, disability and health*. World Health Organization.

Kirjoittaja

Erja Kaakkuriniemi, ohjaava kuntouttaja, YAMK-fysioterapeutti
Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri
erja.kaakkuriniemi@valteri.fi

Kirjoittajan kuva: Juha-Antti Karppinen.